

Seyrimde bir şehre vardım,
Gördüm sarayı güldür gül.
Sultanının tâcı tahtı,
Bağı duvarı güldür gül.

Gül alırlar, gül satarlar,
Gülden terazi tutarlar,
Gülü gül ile tartarlar,
Çarşı pazarı güldür gül.

Ümmi Sinan

...

Kerime Firdevs Efe

Çiçekli Sözler

Bir topluma millet olma özelliği kazandıran ve onu diğer milletlerden ayıran en önemli unsurların başında dil gelir... Dil, ister sözle ister yazıyla olsun bir milletin benliğinde kültür, edebiyat, müzik olarak yer etmiş ve o milletin görünen yüzünün ötesinde, görünmeyen, manevi bir gücüdür.¹

Dilin kullanılmasında deyimler ve özdeyişlerin önemli bir yeri vardır. Kullanım tarihi insanlık tarihi kadar eski olan deyimler ve atasözleri atalarımızın bize mirası ve hediyesidir. Deyimler ve atasözleri halkın malıdır yani kimin tarafından ne zaman söylendiği belli değildir. Deyim niteliği taşıyan bir kelime grubunun anlam değeri, hangi ortam ve durumlarda kullanılacağı, dil estetiğine yatkınlığı, kapsayıcılığı, kullanılabilirliği deyimleşmesini sağlamaktadır.²

Kullanılan dilin anlamına derinlik ve zenginlik katan deyimler, atasözleri ve özdeyişler, içinde yaşadığı toplumu çok yönlü düşünmeye teşvik eder. Deyimler, atasözleri ve özdeyişler anlatıma güç katma, unutmamayı sağlama, toplumsal hafızayı canlı tutma, ait olduğu kültürün yaşam felsefesini gösterme, kültürel ve edebî öğeleri barındırma gibi özellikleri bünyesinde barındırmaktadır.³

Atasözleri ve deyimlerin konuları insanın bütün ihtiyaçlarını, düşüncelerini, duygularını kapsayacak kadar geniştir. Bunlar arasında hususi bir yer kaplayan çiçekler hayatımızın belki

---

¹ Ekrem Demir, *Atebetü'l-Hakayık'ta Geçen Deyimler, Atasözleri ve Özdeyişler*, Türkiyat Mecmuası, C. 23/Güz, 2013, s.37.

² Yusuf Çotuksöken, *Deyimlerimiz*, Varlık Yayınları, İstanbul, 1998.

³ Ekrem Demir, *Atebetü'l-Hakayık'ta Geçen Deyimler, Atasözleri ve Özdeyişler*.

de her alanında bulunmaktadır. Çiçekler ile ilgili somut verilen örnekler üzerinden hayata dair anlamlı sözler yer almaktadır.

Çiçek kelimesi “tohumlu bitkilerin, üreme organlarını taşıyan güzel renkli ve ekseri güzel kokulu kısmı”⁴ anlamı taşıyıp birçok eserde anılması uzun yıllardır devam etmektedir. Eserlerin bazılarında çiçek kelimesinin kullanımı şöyledir:

- Müslüman yüzü, kuş sesleri ve *çiçek* kokuları gibi fecrin en güzel tecellilerindendir. - Ahmet Hâşim
- Annem, kardeşim gibi severim / Ağaçları, taşları, *çiçekleri* -Câhit Sıtkı Tarancı
- Şâdiye, çarpıntımı geçirmek için bana hep *çiçek suyu* veriyor -Bedîî Fâik

Görüldüğü üzere metinlerde çiçek kelimesi mevcut olup bunun yanında çiçek suyu ifadesi de kullanılmaktadır. Çiçek suyu, “Turunçgillerden limon, portakal, turunç vb. meyvelerin çiçeklerinin imbikten geçirilmesiyle elde edilen, sun’î, yatıştırıcı, spazm giderici, ferahlık verici, hazmı kolaylaştırıcı, güzel kokulu su”⁵ manasında kullanılır.

- Seslerle *çiçeklenmede* bahar -Orhan V. Kanık
- Fakat iki erkek, bir kız evlâtle *çiçeklenen* bu izdivaç, kadını da erkeği de bir dünya saâdet ve nîmetinin ganîsi kılmıştı -Sâmiha Ayverdi
- İslâm harîtası yırtıldı, tevhit cemâati paralandı, henüz *çiçeklenmeye* hazırlanan İslâm medeniyetine inhitâtın kurtları düştü. -Ergun Göze
- “Mayısta kırlar *çiçeklenir.*” Henüz mayıs girerken *çiçeklenen* leylâklar -Ali M. Arolat

Kanık ses ile çiçeklenmeden, Ayverdi evlatların evliliği çiçeklendirmesinden, Göze İslâm’ın medeniyeti çiçeklendirmesinden, Arolat ise gerçek anlamını kullanarak leylâklar çiçeklenmesinden bahsetmektedir. Çiçeklenmek deyimi, çiçek açmak, filizlenmek, hayırlı işlerin neticelerini görmek anlamlarında olup birçok edebi şahsiyet tarafından göz ardı edilmeyen bir kelime olarak karşımıza çıkmaktadır.

- Bir ayağı sakat, *çiçek bozuğu*, gözlerinin içi gülen bir adam birdenbire onu yakalamış. - Ahmet Hamdi Tanpınar
- Yüzü onlarca sütlâç denilen *çiçek bozuğu*, bıyıklar açık sarı, dudaklar kavruk, çene tarz-ı telaffuzun ibrâmiyle çıkık -Ahmet Râsim

Burada sözü edilen çiçek bozuğu deyimi, önceden çiçek hastalığı geçiren kişilerin yüzlerinde bu hastalığın izleri kaldığında kullanılan bir ifadedir.

Yine çiçek kavramının geçtiği deyimlerden biri *çiçek çıkarmak* çiçek hastalığını tarif ederken söylenen bir deyim haline gelmiştir. Cildi bozulmuş olan insanlara çiçek çıkarmış gibi ifadesi de kullanılmaktadır. Öte yandan *çiçek gibi* ifadesi bir şeyin güzelliğini, bakımlılığını, temizliğini belirtmek için kullanılmıştır. “Temizlenip paklanmak, göze hoş görünen bir duruma gelmek”⁶ anlamındadır. Mahmut Seyda romanında “Erkek çocukların, üstleri başları toza toprağa bulanmışken, Süeda Hanımın ortanca kızı çiçek gibiydi, tertemizdi her zaman.” sözleriyle çiçek gibi deyimini tarif etmektedir.

⁴ Kubbealtı Lugatı, “Çiçek”.

⁵ Kubbealtı Lugatı, “Çiçek Suyu”.

⁶ M.Ertuğrul Saraçbaşı, *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü* 1.Cilt, YKY Yayınları, İstanbul, 2010, s.314.

Çiçek açmak deyimine baktığımızda çiçekler tomurcuklanır ve tek tek açılırken bu deyim kullanılır ve yine edebiyatçılarımız bu deyim es geçmez, eserlerine yansıtır:

- *Çiçek açmış* ağaçları bak ne güzel -Câhit S. Tarancı
- Ey sevgi dalımda ilk *çiçek açan* tomurcuk -Orhan V. Kanık

Çiçeği burnunda deyimini ile çok yeni ve taze, yepyeni, tecrübesiz kişi gibi anlamlarda kullanılmaktadır. Bu deyim çıkışı ise şu şekildedir: “Salatalık, kabak, domates, kiraz gibi bazı ürünler, dalda önce çiçek şeklinde ortaya çıkar. Daha sonra o çiçek tomurcuk halini alarak mahsule dönüşür. Olgunlaşma esnasında çiçek, o sebze veya meyvenin tam ucunda, burnunda durur. Yeterli olgunluğa ulaştığında çiçek düşer. Taze sebze veya meyvelerin burnundaki çiçeğe teşbih olarak *çiçeği burnunda* sıfatı zamanla halk arasında yeni ve taze manasında kullanılır olmuştur.”⁷ Bu deyim ile ilgili yazarların bazı cümleleri ise şöyledir:

- Salih Zeki, ayda 50 lira maaş aldığı bankaya, Paris’ten *çiçeği burnunda* dönen Genç Şair’i tavsiye etmiş ve müdürden “Gelsin, görelim!” cevabını almıştır. –Necip Fazıl
- İçimizde *çiçeği burnunda*, taptâze bir doktor vardı. -Burhan Felek
- Renk renk, çeşit çeşit haberler çıkarır, girdiği meclisi tavı geçmemiş, *çiçeği burnunda* havâdislerle ağzına baktırırdı. -Sâmiha Ayverdi

Çiçeğe kesmek çiçek açmak anlamında eskilerin bir söyleyişidir. Yeniden ortaya çıkmak anlamını da içerir. *Çiçek olmak* ifadesi açılmak, saçılmak anlamlarına gelir. Eski metinlerde kadınlar için kullanılan bir ifade olarak karşımıza çıkmaktadır. *Gül gibi geçinmek* deyimini sık sık kullanılanlar arasında olup “rahat yaşamak, çok iyi anlaşmak”⁸ anlamlarına gelir, *güllük güllüstanlık* deyimini “neşe, gönül rahatlığı, bolluk içinde olan, sorunları bulunmayan (ortam)”⁹ demektir. Deyimlerdeki çiçek ifadeleri kimi zaman güzel bir durumu, kimi zaman hastalığı izah etmek için kullanılmıştır. Benzer durum atasözlerimiz için de geçerlidir.

Gül; birçok renkte çeşit çeşit olup, kokusu birbirinden güzel, kapalı hali de açık hali de oldukça beğenilen bir çiçektir. Gül üzerine yazılanlar saymakla bitirilemez. Birkaç misal vermek gerekirse;

- Karşı dağlarda tutuşmuş gibi gül bahçeleri / Koyu bir kırmızılık gökten ayırmakta yeri - Yahyâ Kemal.
- Gülüm şöyle gülüm böyle demektir yâre mu’tâdim / Seni ey gül sever cânım ki cânâna hitâbımsın –Nedim. Burada Nedim, gül kelimesini sevgili, canan anlamında kullanmıştır.

Gül ile ilgili deyimler toplumumuzda sıklıkla kullanılan, birçok insanın aşına olduğu deyimlerdir. Misalen, üstüne gül koklamamak tabiri. Bu deyim için sözlüğe baktığımızda “karısından başka bir kadınla ilişki kurmamak”¹⁰ manasının verildiğini görmekteyiz. Bu manadan anlaşılıyor ki deyimde kadınları bir güle benzetme söz konusudur.

Gülü seven, dikenine katlanır atasözüyle hatalarımızı, yanlış tecrübelerimizi anlatmak maksadıyla kusursuz olamayacağımızı belirtmek için kullanılmış bir atasözü günümüzde de fazlaca kullanılmaktadır. Bu atasözü ile ilgili atasözleri ve deyimler sözlüklerinde yer alan

⁷ Mustafa Dedeler, *Hasbahçe’den Deyimler*, Hasbahçe Yayın, İstanbul, 2018.

⁸ Aysan Türkhan, *Konuşan Deyimler ve Atasözleri*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010.

⁹ Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü–Deyimler Sözlüğü 2*, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 2018, s.825.

¹⁰ Saraçbaşı, *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü 2*.Cilt, YKY Yayınları, İstanbul, 2010, s.1156.

anamlara baktığımızda şu ifadelere rastlarız: “Sevilen kişinin, işin veya nesnenin iyi yönleri bulunduğu kadar bir takım hoş gitmeyen, sıkıntı yaratan yönleri de bulursa seven kimse bunlara katlanır.”¹¹ “İnsan, sevdiği bir kimse, çok istediği bir iş ya da elde etmek istediği bir nesne için birçok sıkıntıya katlanır. Sevilenin kusurları hoş görülüp, nazı çekildiğine göre ana babalar da çocuklarının olumsuz davranışlarına katlanmalıdırlar. Çocuklar ailenin gülüdür ama sıkıntısına da katlanmak gerekir.”¹² “Kişiler sevdikleri ortamda mutlu olurlar. Sevilen insan ve iş hususunda bazı fedakarlıklarda bulunmak bu mutluluğu bozamaz. Sevgi ile birçok güçlükler başarılabilir. Sevgi ile bağlanılan iş ve insanların bazı olumsuz yönleri de insana o denli büyük görünmez, katlanmak zor gelmez. Her nimetin bir sıkıntısı vardır. Nitekim sevilen sonuçlar elde etmek için fedakarlıkta bulunmak gerekir.”¹³ Sara Gül Turan’ın Gülün Dikeni adlı kitabında bu atasözünün manasına verir gibi anlatır bizlere, “Uzun söze gerek yok... Gülü seven dikenine katlanır, derler. Bugüne dek, tüm zorluklarına rağmen yaşamı çok sevdiğim için, çok şeylere katlanmaya çalıştım. Acı da olsa, zor da olsa.” cümleleriyle. İbrahim Minnetoğlu ise Kıbrıs Destanı’nda “Gülü seversen dikenine katlanacaksın, bahçeleri yeşertmek istersen su vereceksin.” demiştir.

Gül dikensiz olmaz atasözü de sözlüklerde yer alan bir cümle olup gülü seven dikenine katlanır ifadesiyle benzerlik göstermektedir. Halk arasında “dikensiz gül olmaz engelsiz yar olmaz, gül dikensiz güzel nazsız olmaz, gül dikensiz yar ağyarsız olmaz.” sözleri de yaygınlık kazanmıştır. Sözlüklerin bazılarında gül dikensiz olmaz atasözü şu şekilde ele alınır: “Gül güzeldir; ama dalında dikenidir. En güzel şeylerin bile mutlaka bir kusuru olur.”¹⁴ “Her iyi ve güzel şeyin rahatsızlık veren bir özelliği bulunabilir. Bu özellik söz konusu şeye sahip olan veya olacak kimselerce hoşgörüle karşılanmalı, gereken özveriler gösterilmelidir.”¹⁵ Karacaoğlan’ın Semaî’sinde bu atasözü ile ilgili şu sözleri manidardır: “Gül dikensiz bitmez imiş.. Bülbül gülsüz ötmez imiş.. İşe güce yetmez imiş.. Eli yardan ayrılanın.” Aşık Veysel’den “Anlatamam derdim dertsiz insana.. Dert çekmeyen dert kıymetin bilmez. Derdim bana derman imiş bilmedim.. Hiçbir zaman gül dikensiz olmaz.” gül dikensiz olmaz ifadesinin yer aldığı sözleri de dikkat çekicidir. Yaşar Kemal’e baktığımızda Teneke adlı eserinde gül dikensiz olmaz atasözünü bir vakıanın ardında şöyle ele alır: “Sinek, sıtma... Kanımızı emiyor, öldürüyor bizi, der. Mahvetmeye çalışıyor milli mahsulü. Sinek olacak.. Sıtma olacak.. Mademki milli mahsuldür! Mecburen olacak. Olacak.. Her şey olacak.. Gül dikensiz olmaz. Çorbayı bile üflemeden içemezsin.” Görüldüğü üzere gerek halk, gerek ozanlar, gerek yazarlar olsun herkesin yaşadığı hadiselerle binaen söylediği bir söz haline gelmiştir, gül dikensiz olmaz atasözü.

Benzer şekilde *bir ağaçta gül de biter, diken de sözünü* de atasözü olarak görürüz. Sözlüklerde “Bir toplumdan, bir ocaktan, iyi insan da yetişir, kötü insan da.”¹⁶ “Bir aileden iyi insan da çıkabilir, kötü insan da. Aynı ana babanın iyi çocukları olabileceği gibi, kötü huylu çocukları da olabilir.”¹⁷ gibi anlamlara geldiğini görmekteyiz.

¹¹ Necmi Akyağın, *Türkçemizin İncileri Atasözlerimiz Tanıklı Sözlük*, Eğiten Kitap, Ankara, 2012, s.334.

¹² Metin- Yalçın, İlhan Gül, *Açıklamalı Deyimler Atasözleri ve Özdeyişler Sözlüğü*, Koza Yayın Dağıtım A.Ş., Ankara, 2010, s.332.

¹³ İskender Pala, *Sözün Özünden Dünden Bugüne Atasözleri*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2018, s.129-130.

¹⁴ Mehmet Hengirmen, *Resimli Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, Engin Yayınları, Ankara, 2017, s.157.

¹⁵ Akyağın, A.g.e., Eğiten Kitap, Ankara, 2012, s.333.

¹⁶ Türkhan, A.g.e., Remzi Kitabevi, İstanbul, 2010.

¹⁷ Yalçın, A.g.e., Ankara, 2010, s.311.

Anlamı çokça güzel olan ama buna rağmen nadir kullanılan sözlerden biri olan *bir demet gül, bir harman ottan iyidir* atasözü “bilgili, kültürlü, kabiliyetli birkaç insan, binlerce insandan üstündür.”¹⁸ demektir.

Bir dem gülün bir dem sümbülüdür cümlesiyle çiçeklerden iki tür olan gül ve sümbülün karşılaştırılması yapılır, her dönem insan padişah, yetkili vs olamaz, her zaman için farklı yetkililer mevcuttur anlamında olan bir atasözümüzdür.

Çiçek olan yerde bal da olur, bu ifadeyle kişinin yaptığı iş mutlaka görünür, arının çiçekten bal yapması çiçeğin orda olmasıyla balın olmasını bizlere gösteriyorken insanın da çalışıp emek vermesiyle başarı karşısına çıkacaktır.

Arı bal alacak çiçeği bilir denir. Bu atasözü, işini bilen, ne yapması gerektiğinin farkında olan insanlar için kullanılır. Genel itibariyle olumsuz anlam verilen bu söz için sözlüklerde “Arı hangi çiçekten bal alacağını bilir; onu arar, bulur. Uyanık kişiler de nereden ve nasıl çıkar sağlayacağını bilirler. Bir işin uzmanı olan kişi, başarıya ulaşmak için yararlanabileceği şeyleri bulur.”¹⁹ “İşinin ehli olan bir insan, yaptığı işi en kolay yoldan ve en güzel şekilde nasıl yapacağını bilir.”²⁰ ifadelerine rastlıyoruz. Bu söz iyi insanlar için kullanıldığında işinin ehli doğruyu yapar, bulur manalarına gelirken, kötü insanlar için iyi olmayan, uyanıklık yapan anlamlarına geliyor.

Çiçek kelimesinin geçtiği bir diğer atasözümüz ise *Bir çiçekle bahar-yaz olmaz* atasözüdür. Büyük sonuçlar almak isteyen insanların küçük işlerle yetinmemesi gerektiğini anlatmak için söylenir. “Tek bir çiçekle yaz gelmez. Yaz olabilmesi için binlerce çiçek açması gerekir. Aynı şekilde bir iki kişinin olumlu çabalarıyla güzel günlere ulaşılmaz. Tam sonuç alabilmek için büyük bir ekip gerekir.”²¹

Çiçekler o kadar çeşitli ve farklıdır ki, her birinin ayrı güzelliği, ayrı dokusu, ayrı bir faydası vardır. Menekşeden güle, papatyadan sardunyaya adeta sayısız bir zenginliktir çiçekler hayatımızda. Hepsinin ismini, anlamını ve bu konuda kaleme alınan çiçekli sözleri yazmak oldukça zordur.

Deyimler ve atasözleri yol gösterici ve tecrübe edilmiş bilgilerin tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sözler birde çiçekli olduğunda kattığı onca şeyin üstüne birde güzellik

¹⁸ Nurettin Albayrak, *Türkiye Türkçesinde Atasözleri*, Kapı Yayınları, İstanbul, 2009, s.253.

¹⁹ Metin-Yalçın, İlhan Gül, A.g.e., Koza Yayın Dağıtım A.Ş., Ankara, 2010, s.301.

²⁰ Albayrak, A.g.e., Kapı Yayınları, İstanbul, 2009, s.165.

²¹ Hengirmen, A.g.e., Engin Yayınları, Ankara, 2017, s,52.

katmaktadır. Hayatımızın önemli bir kısmını oluşturan çiçekler gönlümüzden de dilimizden de hiç düşmesin, dillendirdikçe huzur kaplasın her yanı, baktıkça tomurcuklansın ve çoğalsın.